

Udvikling af sprogfærdigheder hos 0-2 årige børn

Indholdsfortegnelse

Den tidlige sprogudvikling for 0-2-årige børn	3
Det generelle sprogarbejde	4
Barnets sprog i kommunikative sammenhænge	6
En god sproglig rollemodel	8
Fysiske og æstetiske sprogmiljøer	10
Milepæle i barnets sproglige udvikling	11
Tidlig identifikation af børn med sproglige vanskeligheder	12
Den fokuserede indsats	14
Indsatser som støtter samspillet	15
Indsatser som støtter opmærksomheden	15
Indsatser som støtter sprogforståelsen og ordudviklingen	16
Indsatser som støtter den sproglige bevidsthed	17
Den særlige indsats	17
Tosprogede børn	18
Modermålets betydning	20
Forældresamarbejde	21
Idéer til forældresamarbejdet	22
Sammenhæng i overgange	23
Litteratur og links	24

Den tidlige sprogudvikling for 0-2-årige børn

Forskning viser, at kvaliteten i voksen-barn relationen er stærkt forbundet med den sproglige udvikling. I dagtilbuddet skal det lille barn derfor mødes af voksne med en bevidsthed og viden om relationens betydning for sprogtilegnelse. Det er væsentligt, at barnet får følelsen af at være betydningsfuld i kommunikationen, så lysten og glæden ved at kommunikere udbygges. Det lille barns sproglige udvikling er afhængig af den voksnes vilje og evne til at indgå i det kommunikative samspil. I læringsmiljøet er glæde og anerkendelse af barnet et centralt udgangspunkt for at styrke og udvikle dets sproglige kompetencer. Samtidigt er barnets sprogtilegnelse også betinget af dets sociale, biologiske og kognitive forudsætninger.

Struktur og rammer i hverdagen skal skabe basis for, at barnet kan indgå i dialog og sproglige fællesskaber, og således fungere som stillads for barnets sprogtilegnelse. Barnet skal udfordres af den voksne på et passende niveau. I et aktivt læringsmiljø skal barnet guides og møde situationer forankret i fælles opmærksomhed.

Formålet med dette temahæfte er at give anbefalinger og inspiration til at arbejde med barnets sproglige udvikling. Der er også udarbejdet et temahæfte for de 3-6-årige børn, som ligger i forlængelse af dette hæfte.

Det generelle sprogarbejde

I den tidlige alder bruger barnet alle sine sanser som støtte for sprogudviklingen. Berøring, mimik og øjekontakt spiller en stor rolle i kommunikationen. Gensidigheden i kontakten lærer barnet, at det med forskellige udtryk som gråd, smil og bevægelser kan få den voksne til at reagere og tilfredsstille dets behov. Det er netop her i de tidlige leveår, at barnet får disse første vigtige stimuli.

- Vær bevidst om ansvaret for at skabe det bedst mulige samspil.
- Vis glæde og engagement i samværet med barnet, så barnet føler sig betydningsfuldt. Barnet vil, når stemningen er præget af glæde, nemmere kunne huske det, der læres i samspillet.
- Vis interesse for barnet via øjenkontakt, smil og berøring, så barnet får en følelse af at blive set og hørt.

Barnets sprog i kommunikative sammenhænge

Kendte hverdagsrutiner og rammer skaber tryghed. I trygge rammer er der rig mulighed for at skabe fælles opmærksomhed, turtagning i dialogen og anerkendende samspilmønstre. Hverdagens gentagelser og aktiviteter giver barnet mulighed for at lære nye ord og begreber i en meningsfuld og tryk sammenhæng. Struktur eller faste rytmer skaber en forforståelse for hverdagen, hvilket hjælper barnet til at forstå og til også at få mod til at udforske sproget. Sproget er overalt, derfor er det nærliggende at tænke og arbejde helhedsorienteret med sproget.

- Følg barnets initiativ for at blive opmærksom på, hvor barnet er på vej hen. Det giver mulighed for at stille passende udfordringer inden for barnets nærmeste udviklingszone.
- Skab fælles opmærksomhed for at tilvejebringe en sprogdudviklende kommunikation. Barnet lærer her mønstre for turtagning i dialogen. I den tidlige fælles opmærksomhed er det især blikket, der gør, at både barn og voksen får fælles erkendelse af, at opmærksomheden er rettet mod det samme. Fælles opmærksomhedszoner har direkte betydning for barnets senere sprogtiltagelse og ordforråd. Den voksne giver barnet ordene ved at benævne og beskrive det, de er fælles om. Det fælles fokus hjælper barnet til at koble sproglyde med genstande.
- Hold pause som et vigtigt element i kommunikationen. Pausen giver tid til barnets kognitive processer. At være afventende på barnets respons betyder ikke, at den voksne venter passivt. Tværtimod kan den voksne på den måde vise interesse for barnets svar og sende opfordrende signaler til barnet, så det oplever, at dets svar er vigtigt.

- Italesæt egne og barnets initiativer og handlinger, så barnet tilegner sig begreberne - først på forståelsesniveau og senere på anvendelsesniveau. Mange gentagelser støtter hukommelsen og barnets egen tilegnelse af ord.
- Hjælp barnet med at sætte ord på egne følelser, tanker og oplevelser.
- Sæt ord på alle aktiviteter og handlinger i hverdagens rutiner.
- Udnyt alle muligheder for at bruge sproget i enhver sammenhæng, også i garderoben og på turen hen til bussen.
- Tilrettelæg nye oplevelser for at give nye erfaringer og derved nye ord.
- [Anvend dialogisk læsning](#)
- [Anvend de ti sprogstrategier](#)
- Inddrag rim og remser – sange og sanglege for at stimulere den sproglige opmærksomhed.

En god sproglig rollemodel

Jo yngre barnet er, og jo mindre et sprogligt fundament barnet har, desto mere afhængig er barnet af den voksnes viden, evne og initiativ til at tage ansvar for barnets sproglige udvikling.

Den voksne har en afgørende rolle i at skabe rum og rammer for, at barnet får optimale forudsætninger for at tilegne sig sprog og viden om verden. Den voksnes viden om og erfaringer med barnets sprogtilegnelse er derfor udgangspunkt for refleksion og støtte til barnets fortsatte sproglige udvikling.

Den gode sprogmodel:

- Sætter altid ord på barnets handlinger.
- Udfordrer barnet i mange meningsfulde sammenhænge ved at lade det møde:
 - ✓ Ord og vendinger, det allerede har tilegnet sig
 - ✓ Ord og vendinger, det er ved at tilegne sig
 - ✓ Nye ord og vendinger, det endnu ikke har tilegnet sig
- Sikrer daglig formidling af oplevelser og hændelser mellem hjem og dagtilbud, da det støtter barnet i dets kommunikation.
- Taler om en aktivitet før, under og efter det foregår, da det hjælper barnet til at forstå og få mod på at udforske sproget.
- Supplerer tale med visuel støtte (eks. konkrete eller billeder) for at understøtte barnets sprogforståelse.
- Guider barnet verbalt og nonverbalt.
- Undgår unødige afbrydelser i samværet.
- Inddrager IT i form af forskellige typer af pædagogiske spil, der kan motivere barnet til at lege med lyde og ord.

Fysiske og æstetiske sprogmiljøer

Et godt sprogmiljø indebærer en opmærksomhed på det fysiske og æstetiske miljø. Barnet udtrykker sig gennem mange former for sprog og inddrager alle sanser i sin læring. Høj kvalitet i det fysiske og æstetiske miljø understøtter barnets udvikling.

Forskning viser, at det talte og skrevne sprog gensidigt understøtter hinanden, når det udvikles samtidigt.

- Tænk i børnehøjde og benyt også gulvet.
- Indret læsekroge med fokus på at minimere støj og skabe en stemning af ro og fordybelse.
- Dokumenter oplevelser med billeder, så barnet kan genopleve og genkende.
- Sørg for, at der er tilgængelige alderssvarende bøger og tegneredskaber.
- Pir barnets nysgerrighed ved at ændre og tilføje små ting i indretningen.
- Lad skriftsproget være synligt i indretningen.

Milepæle i barnets sproglige udvikling

De fleste børn udvikler deres sproglige kompetencer i den samme rækkefølge, men der kan være forskelle i tempo af udviklingen for det enkelte barn. I det følgende beskrives nogle af de sproglige udviklingstrin, som børn gennemgår.

Alder	Sproglige milepæle
0-5 måneder	Den første pludren. Barnet øver sig i at udtale lyde og beherske udtalen af lyde. Kan opdele lyde i stavelser.
8 måneder	Forstår enkelte ord og få faste vendinger. Bruger gestik til kommunikationen. Når barnet er ca. 9 måneder, kan det etablere fælles opmærksomhed med den voksne.
1 år	Øver sig i at sige sine første ord og kan afkode andres intention. Forskningen viser, at børn, der tidligt peger, ligeledes udvikler sproget tidligt. Der skelnes mellem to måder at pege på: 1: "Giv mig pegning": Her benytter barnet den voksne som et redskab. 2: "Se her pegning": Her er barnets hensigt at opnå et samspil med en anden.
20 måneder	Forstår mange ord (ca. 230) og kan sige mange ord (ca. 90).
2 år	Kan sige ca. 250 ord, der betegner nære ting. Sætter ord sammen og laver de første (ufuldstændige) sætninger. Kan bruge nogle bøjningsendelser.
3 år	Kan sige ca. 600 ord, der betegner noget, børn kender fra deres erfaringsverden. Laver fuldstændige ytringer og anvender et komplekst sprog (kan bøje ord, anvende forholdsord, bruge ledsætninger).

Afvigelser i barnets sprogtilegnelse skal findes og afhjælpes så tidligt som muligt. Derfor er viden om, hvordan den almene sprogtilegnelse forløber nødvendig for at kunne identificere disse afvigelser.

[Læs mere](#) om milepæle i den sproglige udvikling

Tidlig identifikation af børn med sproglige vanskeligheder

Når et barns sproglige udvikling afviger fra den almindelige forventelige udvikling, er det jvf. forrige afsnit vigtigt med en tidlig og målrettet indsats. Først og fremmest er det nødvendigt at gøre sig klart, hvori den sproglige afvigelse består, for at kunne iværksætte en evt. fokuseret indsats.

Har et barn vanskeligt ved at tilegne sig sprog, bør opmærksomheden rettes mod barnets samspil med andre, da kontakten med andre mennesker er grundlaget for at udvikle kommunikation og sprog. Herudover skal barnets opmærksomhed være i fokus, da den danner basis for barnets evne til at fokusere på sproget.

Barnets sprogforståelse danner grundlag for barnets egne sproglige og kommunikative udtryk, men desværre kan det være svært at vurdere barnets sprogforståelse. Ikke desto mindre er det vigtigt at være opmærksom på, hvor meget barnet forstår. Barnets evne til at sige ord, kan have en sammenhæng med barnets sprogforståelse. Desuden kan samspillet med andre påvirkes, når barnet ikke forstås eller ikke føler sig forstået, hvilket påvirker barnets lyst og nysgerrighed til læring.

Der bør være opmærksomhed på:

- At få kendskab til barnets tidlige kommunikation – herunder barnets pludren og øjenkontakt via forældrene.
- Barnets samspil med børn og voksne i dagtilbuddet.
- Barnets selvværd, lyst til kommunikation og nysgerrighed.
- Barnets evne til og ønske om fælles opmærksomhed – f.eks. om barnet peger?
- Forandringer i barnets adfærd (vender barnet sig efter lyd, bliver det bange for lyd, barnets balance mm.).
- Barnets respons og reaktion i kommunikationen.

Den fokuserede indsats

Fokus på udvalgte sider af et barns kommunikation og sprog for en tid skærper opmærksomheden omkring barnets sproglige udvikling. Dette kan medføre en forståelse af barnets sproglige ressourcer og give indblik i, hvordan barnets sproglige udvikling bedst kan imødekommes.

Hvis et barns udvikling, adfærd og trivsel viser, at der er behov for en fokuseret indsats, er det vigtigt at analysere og vurdere, hvordan den fokuserede indsats skal forløbe. I den forbindelse skal der udarbejdes en handleplan, hvor en kontinuerlig indsats beskrives. En 'LP-MODEL' og en 'SMTTE-MODEL' er sammen med en 'Tidlig Registrering Af Sprogudvikling' (TRAS) gode redskaber i dette arbejde. Desuden kan TRAS tydeliggøre indsatsen i forhold til barnets nærmeste udviklingszone.

Indsatser som støtter samspillet:

- Vær opmærksom og nærværende i forhold til det, barnet signalerer.
- Tag ofte initiativ til dialog med barnet om de små og nære ting.
- Hjælp barnet med at sætte ord på det, barnet ikke selv kan sige.
- Vær undersøgende på barnets selvværdsfølelse.
- Sæt ord på barnets følelser.
- Vis glæde, smil og engagement.
- Brug barnets navn for at opnå øjenkontakt med barnet. Smil og glade øjne får barnet til at føle sig betydningsfuld og værdifuld.

Indsatser som støtter opmærksomheden:

- Hjælp barnet med at holde fokus.
- Etabler mange 'en' til 'en' situationer.
- Giv barnet tid til eftertanke, og vær afventende på dets respons.
- Vær opmærksom på forudsigelighed og genkendelighed.
- Undgå forstyrrelser.
- Opfang barnets signaler.

Indsatser som støtter sprogforståelsen og ordudviklingen:

- Sørg for gode rutiner i dagligdagen.
- Tal langsomt og tydeligt, så barnet har mulighed for at høre, hvornår et ord begynder og slutter.
- Hold pauser i dialogen.
- Benyt kropssproget til at understøtte talesproget.
- Giv barnet rig mulighed for førstehåndserfaringer. Barnet skal se, røre, høre og gøre.
- Forbered barnet på nye oplevelser. Efter oplevelsen skal den bearbejdes sprogligt. Brug her gerne billeder fra oplevelsen til at understøtte barnets sprogforståelse.
- Støt sproget via konkrete og billeder.
- Gentag de samme ord og små sætninger mange gange.
- Brug mange forskellige ord i mange forskellige sammenhænge.
- Lad altid handling og tale følges ad.
- Anvend dialogisk læsning.

Indsatser som støtter den sproglige bevidsthed:

- Leg med lydene i sproget.
- Leg med rim og remser.
- Anvend sanglege og børnesange, som børnene lærer udenad.
- Pjat med sproget (skøre ord og sjove ord - ord, I selv finder på).
- Leg gæt en lyd (dyrelyde, transportmidler etc.).

Den særlige indsats

Hvis den fokuserede indsats ikke har den ønskede effekt på barnets sprog, skal der hjælp til fra en tale-hørelærer. Dette kan bl.a. ske ved at drøfte barnet i forbindelse med en sprogvejledning med tale-hørelæreren.

[Læs mere](#) om tilbuddene fra PPR

Tosprogede børn

Betegnelsen tosprogede børn dækker over alle børn, som i deres opvækst har behov for og møder flere sprog i dagligdagen – uanset hvordan de behersker disse sprog. Som udgangspunkt er der hermed tale om en uhomogen gruppe, der kan have vidt forskellige forudsætninger og behov.

Tosprogede børns andetsprogstilegnelse følger de samme principper som sprogstilegnelsen beskrevet i afsnittet 'Milepæle i barnets sproglige udvikling'.

Men det tosprogede barn er i sin sprogstilegnelse så at sige på dobbeltarbejde i en mængde situationer, idet vejen ind i al leg og læring uden for hjemmet foregår på andetsproget dansk som et givent læringsvilkår for barnet. Samtidig er det også vigtigt at gøre sig klart, at den tid, som barnet tilbringer i dagtilbuddet eller dagplejen, måske er den eneste tid, hvor barnet har mulighed for at tilegne sig det danske sprog. Dette fordrer et særligt ansvar og opmærksomhed hos det pædagogiske personale.

Grundlæggende handler stimulering af tosprogede og etsprogede børn om de samme typer aktiviteter og sproglige samspil, hvor barnet er aktiv i sin sprogstilegnelse. Men det kan have en afgørende betydning for tosprogede børn at være ekstra opmærksom på, at kommunikationen forankres i det konkrete og nærværende (se afsnittet 'den fokuserede indsats').

Manglende ordforråd på dansk er for langt de fleste tosprogede børn den største udfordring. Barnet må kontinuerligt gives forskelligartede muligheder for at udbygge sit ordforråd fx i form af nærværende samtaler, billedbøger, dialogisk oplæsning, sange og rim og remser. Både den voksne og barnet må gentage ordene mange gange.

Der bør være opmærksomhed på:

- Anerkendelse af barnets historie, sprog og kultur.
- Målrettet udvikling af barnets ordforråd.
- Mange oplevelser og erfaringer, som ledsages af sproglig opmærksomhed.
- Barnets ordforråd på modersmålet via forældrene.
- Systematisk brug af dialogisk læsning fra 2-årsalderen.
- Kontinuerlige sprogobservationer og vurderinger for at sikre en tidlig og målrettet støtte.

Modermålets betydning

Et godt modersmål er grundlaget for et godt andetsprog. Tosprogede børns forældre bør opfordres til at tale det sprog, de selv behersker bedst med deres barn.

Det kan af nogle opfattes som en forhindring af barnets dansksproglige udvikling, at der tales et sprog i hjemmet og et andet uden for hjemmet. Men et veludviklet modersmål (førstesprog) styrker også barnets andetsprogstilegnelse – og omvendt.

Når et barn skal tilegne sig mere end et sprog, er det vigtig med nysgerrighed på barnets tilegnelse af modersmålet. Det giver vigtig indsigt i barnets generelle sprogtilegnelse. Viser det sig, at et barn ud over en forsinkelse på dansk også har forsinkelser på modersmålet, kan det være en væsentlig indikator for, at barnet har sproglige vanskeligheder. Dette fordrer en tidlig og særlig indsats og dermed kontakt til en tale-hørelærer ved [PPR](#).

[Læs mere](#) om tosprogede børn

Forældresamarbejde

Forældreinddragelse, forældrenes forventninger til dagtilbuddet samt en ligeværdig dialog mellem det pædagogiske personale og forældrene har betydning for barnets læring og dermed også sproglige udvikling.

Forskning viser, at børn primært lærer sprog fra voksne. De lærer af det sprog, de hører fra de voksne, der omgiver dem i hverdagen. Derfor er det afgørende at inddrage forældre i sprogarbejdet. Bøger og læsning i hjemmet har betydning for, at barnet udvikler sig sprogligt. Vejledning af forældrenes tilgang til deres barns sproglige udvikling er dermed en væsentlig faktor for barnets sproglige udvikling.

I mødet med forældre til tosprogede børn er inddragelse af forældrene afgørende, da de har vigtig viden om barnets sproglige kompetencer på modersmålet og kan oplyse om barnets forudsætninger, som den pædagogiske indsats skal tage sit afsæt i.

Idéer til forældresamarbejdet

- Når barnet starter i dagtilbud, er det en god idé at afholde et møde med forældrene, hvor forventninger afstemmes, og den sproglige indsats tilrettelægges, så der skabes sammenhæng mellem dagtilbuddet og barnets hjem.
- Udveksling af information mellem forældre og dagtilbud kan give en viden, der kan understøtte barnets sproglige udvikling.
- Rådgiv forældrene om, hvordan de kan understøtte deres barns sproglige udvikling. Brug gerne Sprogpackens materialer som en fast information ved samtaler og opfordr forældrene til at tage på ture til biblioteket.

Forældrene kan besøge [Sprogpackens hjemmeside](#) og få flere gode råd.

Sammenhæng i overgange

Allerede tidligt i barnets liv vil barnet opleve overgange:

- Fra hjem til dagpleje eller vuggestue.
- Fra dagpleje til vuggestue – fra vuggestue til dagpleje.
- Fra dagpleje eller vuggestue til børnehave.

Overgange fra hjem til dagtilbud rummer både udfordringer for barnet og de voksne. For at skabe sammenhæng i barnets liv kræver det åbenhed og dialog hos de voksne på tværs af kulturer, hjem og dagtilbud. Det er væsentligt at tage afsæt i barnets sproglige erfaringer. Viden om barnets sproglige udvikling og dets ressourcer, er viden, der ikke må gå tabt. Særligt for børn med sproglige udfordringer er der behov for at fortælle personalet, der modtager barnet, hvad der er blevet arbejdet med og hvorfor.

Anbefalinger til sammenhæng i overleveringen:

- Dagtilbuddet etablerer en fast procedure for overlevering.
- Lav en dialogbaseret overlevering, hvor der fortælles om barnets ressourcer, udviklingspotentialer og emner, der motiverer og giver mening for barnet (brug gerne barnets bog).
- Videregivelse af skriftlig dokumentation for barnets sproglige kompetencer (TRAS).
- Overgangsaktiviteter, hvor barnet deltager.

Litteratur

”Håndbog for sprogvejledere, teori og praksis” af Hans Månson, Lene Basse og Helle Iben Bylander (red.), Dansk Psykologisk Forlag

”I begyndelsen er sproget - en antologi om børns sprogudvikling” af Lotte Salling (red.) Helle Grangaard, Anne Marie Holm, Niels Jægerum, Kjeld Kjertmann, Anne Linder, Jette Løntoft, Anne Petersen og Pia Thomsen, Dafolo

”Sprogstimulerende tale og skrift i førskolealderen” af Bente Eriksen Hagtvet, Alinea

”Styrk dit barns sprog. 0-3 år” af Lis Klausen, Dafolo

Henvisninger

Sprog og læsestrategien, Silkeborg kommune

Den sammenhængende Børn- og ungepolitik, Silkeborg kommune

Relevante hjemmesider

Pædagogisk Psykologisk Rådgivning (PPR)

Kompetencecenter for sproglig, kulturel og social integration

Sprogpakken.dk

Silkeborg Kommunes hjemmeside, Børn, sprog og læsning

Silkeborg bibliotekerne

Socialstyrelsen

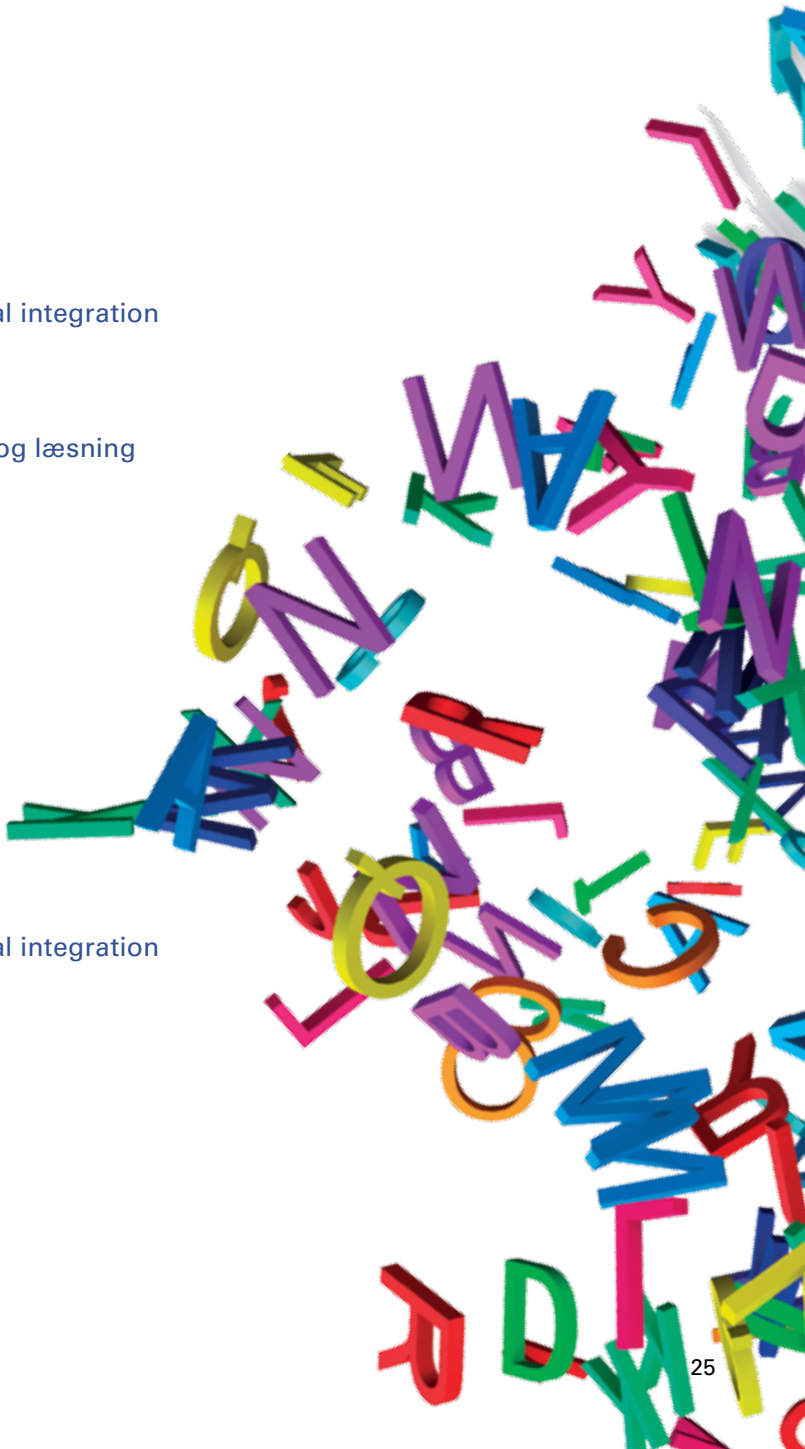
Center for børnesprog, Syddansk Universitet

Silkeborg Kommunes intranet ZoomIN

Sparring og rådgivning

Pædagogisk Psykologisk Rådgivning (PPR)

Kompetencecenter for sproglig, kulturel og social integration

Silkeborg Kommune